

Vojtěch Pazderka

Vznik a rozvoj zahradnického školství v Lednici na Moravě

Jsou místa, která umocňují daný prostor a čas je zušlechťuje. Takovým místem je Lednice se svým zámekem, parkem, soustavou rybníků, kulturní krajinou a zahradnickou tradicí. Je zřejmé logické, že právě krása krajiny zde byla umocněna duchem lidského génia ve vztahu k přírodě. Celý zdejší prostor byl postupně přetvořen pod vlivem zkušených a erudovaných zahradníků a zahradních umělců. Zahradnická tvorba zde kulminovala ve 2. polovině 19. století, kdy byly vytvořeny v celé monarchii, zvláště pak na lednickém panství knížete Jana II. z Lichtenštejna velmi příznivé hospodářské podmínky, nejen pro podnikání, ale i vzdělání.

Zahradnictví jako cílevědomá činnost člověka je vždy spojeno s úvahou o prostředí a bylo zcela přirozené, že v rámci daných inspiračních zdrojů vyvstala potřeba odborného vzdělání, tj. výchova zahradnických odborníků. O zřízení zahradnické školy v Lednici se původně neuvažovalo z toho důvodu, že v dosahu několika kilometrů již byly ustaveny odborné školy se zahradnickou výukou jako např. ve Znojmě (1868), ve Valticích (1872), v Brně byl otevřen Štěpařský ústav (1884), všechny s německým vyučovacím jazykem, dále pak v Bzenci (1885), s českým vyučovacím jazykem. Jednalo se většinou o dvouleté odborné školy se zahradnickým zaměřením nižšího typu. Zájemci o vyšší typ zahradnické školy studovali na Enologicko-pomologickém ústavě v Klosterneuburgu u Vídně, založeném v roce 1860, jako vůbec první soukromé škole v celé monarchii. Posláním této školy bylo vychovávat odborníky pro výrobní odvětví vinohradnictví, ovocnictví, vinařskou enologii a zahradnictví.

Brzy však vyvstala potřeba samostatné střední školy pro okrasné zahradnictví a zelinářství. Iniciativa vzešla z vídeňské zahradnické společnosti, která již v roce 1870 požadovala na Ministerstvu orby zřídit vyšší zahradnickou školu. Významný vliv na celé jednání měl moravský rodák Dr. E. Tschermak, profesor na vídeňském institutu "Bodenkultur", dále pak K. Portel, referent pro zahradnictví, vinařství, ovocnářství a hedvábnictví na Ministerstvu orby a v nemalé míře Dr. Wilhelm Lauche, ředitel lednických zahrad, čestný předseda Moravské zemské ovocnicko-vinařské a zahradnické společnosti. Zvláště ředitel Lauche, při jednání s knížetem Janem II. z Lichtenštejna, požadoval umístit vyšší zahradnickou školu do Lednice.

K vlastnímu založení školy v Lednici došlo v roce 1895 za podpory prezidenta Císařsko-královské zahradnické společnosti, hraběte J. Harracha. Jednalo se o první střední školu zahradnického směru v Rakousku-Uhersku, s názvem Höhere Obst und Gartenbauschule, přirozené s německým vyučovacím jazykem. Její organizační struktura byla schválena výnosem Ministerstva orby ve Vídni 26. března 1900 pod č.j. 8038-426. Škola byla ustavena jako tříletá a byla přístupná uchazečům o střední zahradnické vzdělání z Moravy, Slezska a Čech.

Původně byla škola umístěna ve „Starém domu“ na Valtické ulici, později v budově špitálu a starobince, spravované řádovými sestrami. Dnes tato školní budova slouží jako studentská kolej Zahradnické fakulty MZLU. V prvních letech se jednalo o školu vydržovanou ze soukromých sbírek. Kníže Jan II. z Lichtenštejna dal pro výuku bezplatně všechny prostory zahradnického provozu včetně skleníků, parků, ovocné i okrasné školky. V roce 1900 vyrostla pak na konci Lednice nová školní budova a budova učitelských bytů s označením „Mateřský dům zahradnického školství“. Tato školní budova sloužila až do roku 1993, kdy byla postavena nová budova pro Zemědělské odborné učiliště. Dnes slouží pro ubytování žáků učiliště.

V roce 1898 vyšlo ze školy prvních devatenáct absolventů - chlapců. Prvním ředitelem byl jmenován Dr. Wilhelm Lauche, který ve své funkci setrval až do 12. února 1942, kdy byla škola uzavřena. Dvorní rada Dr. Wilhelm Lauche se narodil v Abtaunedorfu u Lipska v roce 1859. Absolvoval Státní vyšší zahradnickou školu v Dahlemu u Berlína. Postupně působil v Gentu, Postupimí a Hannoveru. V roce 1883 přešel do služeb knížete

z Lichtenštejnu a po šesti letech se stal ředitelem jeho zahrad, kde působil až do roku 1942. O jeho bohaté činnosti svědčí i skutečnost, že byl docentem ovocnictví na Vysoké škole zemědělské ve Vídni, předsedou německého odboru Zemědělské rady v Brně, čestným předsedou Moravské zemské zahradnické společnosti, po roce 1920 čestným členem ČAV. Zemřel v roce 1950 v Lipsku.

Lauche je tedy pokládán za zakladatele Vyšší zahradnické školy v Lednici. Tím, že byl ředitelem lichtenštejnských zahrad, bylo umožněno žákům školy konat praktická cvičení v těchto objektech. Osnovy výuky ve škole vypracoval sám Lauche a vycházel hlavně z praktického hlediska. Teoretické předměty a laboratorní práce nebyly tak preferovány jako výuka praktická. Školní učebny a sbírky, i vnitřní zařízení ústavu bylo velmi jednoduché. Zato objekty pro praktickou a demonstrační výuku byly přímo vynikající. Zahradnické zázemí bylo v minulosti v Lednici stejné jako dnes.

Lauche cítil také odpovědnost k odkazu Johana Gregora Mendla, zakladatele moderní genetiky. Podnět k založení Mendelea v Lednici vzešel 10. října 1910, při odhalování pomníku tomuto velkému Moravanu světového významu, ze strany prof. Dr. E. Tcherbaka a Karla Portela. Lauche pak jednal s knížetem Janem II. z Lichtenštejnu o umístění tohoto institutu do Lednice. Úhledná vilová budova kousek od školy s četnými pracovnami, byty a skleníky byla již v květnu 1913 dostavěna a dána do provozu. Lednice se tak stala střediskem zahradnického výzkumu. Genetický ústav, označovaný jako Mendeleum, byl přičleněn k Zahradnické škole a řízen opět Dr. W. Lauchem, až do roku 1942, než byl zproštěn funkce ředitele školy.

Spolupráce Mendelea se školou byla založena na širokém základě. Odborným vedoucím Mendeleova ústavu byl PhDr. Franz Frimel, odborník v oboru genetiky a šlechtění rostlin, který řadu let přednášel zahradnické předměty na Vyšší ovocnářsko-zahradnické škole v Lednici.

Úspěšná činnost školy byla značně utlumena za I.světové války, kdy na základě c.k. branného zákona odešla značná část studentů na frontu. Např. v roce 1916 maturovalo jen deset studentů, v roce 1917 pět a v roce 1918 jen tři studenti. Škola zůstala zachována i po vzniku Československé republiky. Nadřízeným orgánem bylo Ministerstvo zemědělství v Praze. Ředitel školy W. Lauche očekával, že se vyučovacím jazykem stane čeština. Uvažovalo se i o paralelní výuce. Ředitel školy také zajišťoval pozemky pro eventuelní stavbu české školy. V té době došlo ke sporu o umístění vyšší zahradnické školy, buď v Lednici nebo Mělníku. Nakonec vyhrál Mělník, který neměl tak dobré zahradnické zázemí jako Lednice, která nevyhovovala z hlediska své polohy. Jak píše Zahradnické listy z roku 1921, starý ředitel, ač Němec, uznával vždy jako velký odborník nutnost vyššího zahradnického vzdělání i pro dorost našeho národa (míněno Čechů, pozn. autora). Tímto si získal nespornou zásluhu, jež je třeba upřímně a otevřeně kvitovat. Ani za války se škola neprohřešila na své tolerantnosti a nebylo jí možné v tomto směru nic vytknout.

Po řadě jednání byl 1. září 1920 otevřen v Lednici paralelní ročník s českým vyučovacím jazykem. Ředitelem paralelky byl prof. Václav Doležal. Paralelní ročníky byly přeloženy v roce 1924 do Mělníku. Od té doby studovali čeští a slovenští zájemci o středoškolské vzdělání v Mělníku. Pro zajímavost uvádíme, že v roce 1921 měla škola cca 100 studentů, z tohoto počtu mělo 72 žáků českou státní příslušnost. Českou národnost mělo 23 žáků, 71 udávalo národnost německou, 1 polskou, 2 židovskou a 3 jihoslovanskou. Tato čísla byla zpochybněna Dr. Reichlem z vídeňského Ministerstva zemědělství, jiná čísla však neuvědl.

Struktura školy zůstala po roce 1918 zachována. Ke škole bylo opět přičleněno Mendeleum - Ústav pro šlechtění rostlin. Přednášela zde řada významných osobností, jako např. Dr. F. Frimmel nebo Bedřich Pstross, státní inspektor pro vinařství z Hodonína, který zde učil vinařství a sklepní hospodářství. Vedle teoretické výuky byl kladen důraz na praktické vyučování, pro něž byla založena dvě zahradnictví, jedno se zaměřením na okrasné zahradnictví a zelinářství a druhé pro ovocnářství a vinařství.

Příznivý rozvoj zahradnického podnikání a slibný rozvoj školy, narušily politické události v roce 1938, kdy se Lednice stala 8. října součástí Sudet, a tím i součástí Velkoněmecké říše. Škola byla podřízena říšským zákonům a byla řízena říšským

Ministerstvem výchovy z Berlína. Od roku 1939 měla škola nový název – Staatliche Versuchs und Forschungsanstalt für Gartenbau und höhere Gartenbauschule - Státní výzkumný a vědecký ústav a vyšší zahradnická škola. Válečné události velmi ovlivnily chod školy. Celé hospodářství bylo podřízeno válečnému stavu, a tak v roce 1941 ukončil školu jen jeden student 12. února 1942 byla výuka zastavena a škola uzavřena, devět studentů předčasně ukončilo studia.

Po skončení 2. světové války začala již v září 1945 výuka na Vyšší ovocnicko-vinařské a zahradnické škole v Lednici, pod vedením prvního českého ředitele Ing. Stanislava Musila. Bylo to v době, kdy široká zahradnická veřejnost volala po dalším rozvoji zahradnického školství. Rok 1945 se stal mezníkem ve vývoji školy. Původně německá Höhere Obst und Gartenbauschule přesídlila do rakouského Klosterneuburgu, kde pokračovala výuka až do roku 1951, kdy byla škola opět přemístěna do Vídně – Schönbrunnu.

Ředitel školy Ing. Stanislav Musil, rodák z Velké Bíteše, byl původně profesorem vinařství na Vyšší zahradnické škole v Mělníku. Po příchodu do Lednice se ujal nové funkce a s vervou se pustil do obnovy válkou zničené školy a školního statku. Do prvního ročníku bylo přijato 39 žáků. Vedle ředitele Musila, který učil vinařství, sklepní hospodářství a ochranu rostlin, začínali novou tradici školy rozvíjet i prof. Václav Pelikán (ovocnictví), Josef Heas (květinářství), Ing. C. Bohdan Wagner (sadovnictví a odborné kreslení), Ing. Josef Ambrozek (spravovčeda), Josef Souček (zelinářství), Ing. P. Koutný (chemie a konzervování ovoce a zeleniny). Všeobecné předměty pomáhali v prvních letech zajišťovat učitelé ze základní školy v Lednici Jan Vardínek, Jaroslav Pořízek a profesor Obchodní akademie v Břeclavi Dr. Antonín Balabán.

Malý, ale účelně uspořádaný školní statek měl na starosti František Poláček, kterého vystřídal Jaroslav Osička, ovocné sady a vinice obhospodařoval Jan Hluchý, ve sklenících pro květinářství a zelinářství se postupně vystřídali J. Janík, J. Matyáš, J. Machovec a Fr. Štancl. Kancelář školy měl na starosti V. Otisk, vedoucí školní kuchyně byla E. Henglová.

První poválečné ročníky byly velmi početné. Poslední běh tříletého studia 1945 až 1948, navazující na předválečnou tradici, absolvovalo 36 studentů, z toho jedna žena. Do dalších ročníků již čtyřletého studia nastoupilo 34 studentů, z nichž 6 studium nedokončilo ze zdravotních, respektive prospěchových důvodů. Po 1., respektive 2. ročníku byl jejich počet rozšířen o dalších 8 studentů, kteří přestoupili z nižších zahradnických škol na základě rozdílových zkoušek. Po komunistickém puči v únoru 1948 bylo počátkem roku 1949 7 studentů, z ročníku 1946–1949, na dlouhá léta uvězněno, takže nakonec absolvovalo 29 studentů, z toho 2 ženy. Také další tři ročníky, které až do doby neuváženého přemístění školy do Děčína-Libverdy, v Lednici maturovaly, měly vždy nad 30 absolventů, převážně mužů, v roce 1952 jednu ženu. I další ročníky měly podobnou skladbu s převahou mužů. Poválečná věková různorodost se postupně vyrovnala.

O školu byl mimořádný zájem ze strany českých studentů. V roce 1949 ji povýšilo Ministerstvo školství na čtyřletou. Prostory školy již nevyhovovaly novým podmínkám. Úsilí ředitele školy Ing. Musila, vybudovat novou školní budovu, se podařilo. Nová školní budova byla postavena na pozemku školy v letech 1951–1952. Politické události roku 1948 měly nepříznivý dopad a velmi citelně zasáhly do života školy. Jedenáct studentů muselo z politických důvodů v roce 1950 opustit školu pro svůj původ a přesvědčení. Ředitel školy Ing. Stanislav Musil musel školu také opustit a byl jmenován ředitelem Krajské správy školních statků, se sídlem v Brně. Po dvou letech nuceně pedagogické přestávky, přijal místo ředitele na nově založené Poľnohospodárskej technickej škole v Modre na Slovensku.

Novým ředitelem školy, která tehdy nesla název Zemědělská technická škola, obor zahradnický, byl nadřízeným Ministerstvem zemědělství jmenován Ing. František Konupka, který do té doby působil jako učitel na Rolnicko - vinařské škole ve Znojmě. Do funkce byl uveden 1. září 1952 výnosem KNV v Brně a potvrzen Ministerstvem zemědělství č.j. P-3442-5 - 1953, ze dne 23. března 1953. Jak ve svých pamětech uvádí: „Stará školní budova v Lednici byla dne 1. září 1952 přeměněna na žákovský domov a byla v něm umístěna většina studentů školy, cca 110 chlapců. Několik málo dívek, které zde studovaly a měly domů k rodičům daleko, bydlelo v Lednici, tzv. na privátě.“

Velkým nedostatkem tehdy bylo, že se v Lednici nenašel pro nového ředitele rodinný byt, jelikož ho dřívější ředitel neuvolnil, takže musel pro svoji pětičlennou rodinu zřídit byt v nové školní budově, a to v prostorách kreslárny a v přilehlém kabinetu. Někdy v polovině května 1953 navštívil školu pracovník Ministerstva zemědělství s málo potěšujícím sdělením, že rozhodnutím tohoto nadřízeného orgánu bude škola, po ukončení školního roku 1952–1953, přemístěna z Lednice, do severočeského Děčína-Libverdy. Nepomohly námitky, že tím ztrácí Morava jedinou vyšší školu daného typu a že v severních Čechách budou pak dvě školy stejného zaměření. Vedle lednické školy i Zemědělská technická škola zahradnická v nedalekém Mělníku. Rozhodnutí o přemístění školy z Lednice do Děčína - Libverdy bylo uveřejněno v úřední listině č. 97-1953. Pracovník Ministerstva zemědělství současně sdělil řediteli školy, že novou školní budovu postavenou v roce 1951–1952 s řadou cenných učebních pomůcek převezme Zahradnická katedra brněnské Vysoké školy zemědělské, dosud sídlící v objektech lednického zámku. Řediteli bylo rovněž sděleno, že ve staré školní budově bude zřízena Učňovská škola zahradnická. Konečné řešení bylo provedeno úřední cestou.

V květnu byl ředitel školy pozván na Ministerstvo zemědělství do Prahy k projednání toho, co je třeba ve věci přemístění školy zařídit. Současně byl dotázán, zda je ochoten přejít na nové pracoviště, kde by nadále zastával funkci ředitele, nebo zda hodlá zůstat v Lednici, kde by byl pověřen vedením zahradnického učiliště. Po úvaze souhlasil, že odejde na nové působiště do Děčína, i proto, že v Lednici stále neměl byt. Pouze tři pedagogové z devítičlenného kolektivu projevili ochotu odejít s ním. Velkým úkolem ředitele bylo seznámit s přemístěním školy také posluchače. Ze tří ročníků, v nichž byli téměř výhradně studenti z Moravy, pro než přemístění do severních Čech znamenalo velkou vzdálenost od místa bydliště, přešli dva studenti do Modre na Slovensku. Dosti těžko se studenti smířovali s nástupem do školy v Děčíně-Libverdě.

Při květnové návštěvě ministerstva bylo řediteli doporučeno seznámit se s novým prostředím. Do Děčína-Libverdy jel ředitel školy v polovině června, kdy zde končila SZTŠ, pěstitelско-chovatelského oboru, Zahradnická mistrovská škola a také tříleté Zahradnické odborné učiliště. Druhou cestu uskutečnil počátkem srpna 1953, aby se seznámil nejen s prostředím, ale i s dosavadním ředitelem Stanislavem Součkem. V té době byla již Zemědělská technická škola pěstitelско-chovatelská, přestěhována do Hořic v Podkrkonoší.

V průběhu prázdnin provedl ředitel inventarizaci učebních pomůcek a školního zařízení a dohodnul se s rektorem brněnské Vysoké školy zemědělské prof. Ing. Dr. Jaroslavem Scholzem na jejich rozdělení. Vysoké škole zůstala velmi bohatá školní knihovna s mnoha cennými cizojazyčnými knihami. K nejobtížnějšímu úkolu patřilo přestěhování učebních pomůcek a veškerého školního zařízení z Lednice do Děčína - Libverdy. Bylo toho několik železničních vagonů. Celý školní statek o výměře cca 130 ha s viničními, ovocnářskými a zahradnickými objekty se stal majetkem Vysoké školy zemědělské. Do nového pracovního poměru přešli také hospodářští a administrativní zaměstnanci Zemědělské technické školy, kteří zůstali v Lednici.

Jak bylo zjištěno z mimoúředního pramene, byly pro zrušení školy, respektive pro její přemístění do Děčína-Libverdy, rozhodující dva důvody:

- 1) Brněnská Vysoká škola zemědělská vyvinula velké úsilí, aby získala pro svoji zahradnickou katedru nově postavenou budovu Zemědělské technické školy v Lednici, a s tím spojené převzetí velmi cenných didaktických pomůcek, včetně školní knihovny.
- 2) V Děčíně-Libverdě byly v té době málo využitě rozsáhlé školní objekty bývalé německé Zemědělské akademie, a z tohoto důvodu hrozilo její převedení na Ministerstvo národní obrany.

Nešťastnou shodou okolností, přístupem některých funkcionářů totalitního režimu na ministerstvu, byla rok po výstavbě nové školní budovy Vyšší ovocnicko-vinařské a zahradnické školy v Lednici, tato budova převedena na Vysokou školu zemědělskou, která sem přemístila nově se rozvíjející zahradnický směr brněnské Agronomické fakulty. Střední škola ve vzdáleném Děčíně-Libverdě, i když se dodnes úspěšně rozvíjí, je svou tradicí stále zavázána jižní Moravě.

Do původní budovy staré školy bylo umístěno Zahradnické učiliště a jeho ředitelem se stal Ing. Oldřich Máčel. Učiliště do určité míry navázalo také na tradici

zahradnického školství v Lednici. Je potěšitelné, že se dnes vyvíjí do podoby střední školy. Tak skončilo po 58 letech v roce 1953 svoji působnost vyšší zahradnické školství v Lednici na Moravě.

Literatura:

- Konupka, F. : Vznik a zánik Vyššího zahradnického školství v Lednici. Zemědělské muzeum Valtice, rukopis.
- Koukal, V. 1996: Vzpomínky na zakladatele zahradnického školství v Lednici dvorního radu Wilhelma Laucheo. Vinařský obzor.
- Machovec, J. 1995: Začátky výuky na Vyšší ovocnicko - vinařské a zahradnické škole v Lednici po druhé světové válce. Sborník Společné dědictví - historie a současnost, Lednice - Wien - Schonbrunn.
- Pazderka, V. 1998: Lednické Mendeleum. Region – Kulturně-vlastivědná revue okresu Břeclav.
- Ročenka k 75. jubileu Vysoké školy zemědělské v Brně, 1919 - 1994.
- Sedlák, XXX, : Vzpomínky na studium na Vyšší ovocnicko - zahradnické škole v Lednici v letech 1905 - 1908. Brno, rukopis.
- Sova, V.: Lednice, její krásy, hospodářský význam a současné poměry. Lednice 1925.
- Vávra, M. - Štampera, J. 1967: Rozvoj zahradnického školství na Moravě. 20 let vysokoškolského studia zahradnictví v ČSSR.
- Vávra, M. 1989: 50 let Vysoké školy zemědělské v Brně.
- 100 let zahradnického školství v Lednici 1895 - 1995. Sborník Společné dědictví - historie a současnost, Lednice - Wien - Schönbrunn.